

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ, НАУКИ
ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ЛУЦЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ»
ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Кафедра природничо-математичної, світоглядної освіти та інформаційних технологій

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з навчальної роботи

Наталія БОРБИЧ

«14» вересня 2023 року

РОБОЧА ПРОГРАМА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

АНАТОМІЯ ЛЮДИНИ З ОСНОВАМИ СПОРТИВНОЇ МОРФОЛОГІЇ

освітньо-професійна програма **Середня освіта (Фізична культура)**

освітній ступінь **бакалавр**

галузь знань **01 Освіта/Педагогіка**

спеціальність **014 Середня освіта**

предметна спеціальність **014.11 Середня освіта (Фізична культура)**

Робоча програма освітнього компонента «Анатомії людини з основами спортивної морфології» для здобувачів освіти ОС бакалавр за галуззю знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 014 Середня освіта.

«26» серпня 2023 року. 12 с.

РОЗРОБНИК: *Раковець Оксана Юріївна*, старший викладач кафедри природничо-математичної, світоглядної освіти та інформаційних технологій, кандидат біологічних наук.

Романюк Альона Павлівна, старший викладач кафедри природничо-математичної, світоглядної освіти та інформаційних технологій, кандидат біологічних наук.

ПОГОДЖЕНО

Гарант
освітньо-професійної програми
(Середня освіта (Фізична культура))

Н. Г. Денисенко

«14» вересня 2023 рік

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри природничо-математичної, світоглядної освіти та інформаційних технологій

«07» вересня 2023 року, протокол №1

Завідувач кафедри

Т. Ю. Бортнюк

Схвалено Вченою радою факультету початкової освіти та фізичної культури

«14» вересня 2023 року, протокол № 2

Голова

Н. Г. Денисенко

1. Опис освітнього компонента

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни		
		Денна форма навчання		
Кількість кредитів – 6,0	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка	Статус дисципліни Обов'язкова		
	Спеціальність 014 Середня освіта			
Змістових модулів – 5	Освітній ступінь: бакалавр	Рік підготовки: 1-ий		
Загальна кількість годин – 180		Семестр: 1-ий / 2-ий		
		Лекції 62	Семінари -	Практ. 54
Тижневих годин для денної форми навчання: 4 аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2		Самостійна робота 53		
		Консультації 11		
		Вид контролю: залік, екзамен		

2. Мета, програмні компетентності та результати навчання

2.1. Мета освітнього компонента

Метою викладання освітнього компонента «Анатомія людини з основами спортивної морфології» є забезпечити здобувачів освіти науково обґрунтованими знаннями будови тіла людини, характером змін, що виникають у ньому з віком і під впливом фізичних навантажень та необхідними практичними навичками.

2.2. Програмні компетентності

2.2.1. Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані практичні завдання в галузі середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, предметних знань, психології, теорії та методики навчання і характеризується комплексністю та невизначеністю умов організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти

2.2.2. Загальні компетентності

ЗК-6. Здатність до самостійного, усвідомленого та критичного пошуку, перевірки й інтерпретації інформації з різних джерел для формування 8 обґрунтованих рішень у процесі педагогічної діяльності.

ЗК-7. Здатність інтегрувати теоретичні знання й практичні навички у процес організації навчальної діяльності та ефективно діяти в умовах типових і нетипових педагогічних ситуацій.

ЗК-9. Здатність гнучко адаптуватися до змін у педагогічній та спортивній діяльності, проявляти ініціативність і креативність, генерувати нові ідеї та ефективно вирішувати професійні завдання.

2.2.3. Фахові компетентності

СК3. Здатність до добору й застосування доцільних форм, методів, технологій та засобів навчання, включаючи традиційні та новітні форми рухової активності (ігрові, оздоровчі, тренувальні, інноваційні, інтегровані), для забезпечення ефективності освітнього процесу з фізичної культури.

СК 5. Здатність враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів під час добору змісту, методів, засобів і форм навчання з фізичної культури, забезпечуючи доступність, безпечність і поступовість розвитку рухових умінь та фізичних якостей.

СК 13. Здатність застосовувати індивідуальну, групову, парну й колективну форми організації навчання з урахуванням анатомо фізіологічних особливостей учнів, добираючи відповідні навантаження й рухові завдання та використовуючи інформаційно-комунікаційні й цифрові технології для підсилення ефективності освітнього процесу з фізичної культури.

СК 16. Здатність здійснювати профілактичні заходи, спрямовані на збереження життя і зміцнення здоров'я учнів у процесі фізичного виховання, забезпечуючи безпечні умови проведення занять, попередження травматизму та формування в здобувачів освіти культури безпеки рухової діяльності.

2.3. Передумови для вивчення освітнього компонента

Передумовами вивчення освітнього компонента є засвоєння розділу «Біологія людини» базового предмету загальної середньої освіти «Біологія».

2.4. Результати навчання

2.4.1. Програмні результати навчання за ОПП.

ПРН 1. Знати та критично аналізувати сучасні педагогічні теорії, психологічні, анатомо-фізіологічні, біомеханічні й гігієнічні основи фізичної культури для науково обґрунтованого планування й організації освітнього процесу.

ПРН 3. Враховувати закономірності розвитку, вікові та індивідуальні особливості учнів для забезпечення безпечного, інклюзивного й мотивувального освітнього середовища.

ПРН 5. Навчати руховим діям, формувати й удосконалювати рухові уміння й навички учнів з різних видів фізкультурної діяльності, здійснювати їх корекцію й індивідуалізацію.

ПРН 8. Аналізувати рухову діяльність учнів, здійснювати комплексний контроль і оцінювання навчальних досягнень з урахуванням критеріїв, індикаторів та вікових норм.

ПРН 9. Використовувати знання анатомії, фізіології, біомеханіки, спортивної медицини та вікової психології для добору ефективних і безпечних засобів фізичного виховання.

ПРН 10. Забезпечувати профілактику травматизму, дотримання санітарно гігієнічних норм та надання домедичної допомоги у ситуаціях, пов'язаних з руховою активністю.

2.4.2. Результати навчання за навчальною дисципліною.

Знати: значення основних понять та термінів, що характеризують будову організму людини та окремих систем і органів; вплив систематичних фізичних навантажень на провідні системи та організм людини в цілому.

Вміти: визначати особливості будови опорно-рухового апарату та функціональних систем людини; проводити антропометричне дослідження, визначати морфологічну характеристику та конституційні особливості спортсменів різних спеціалізацій; використовувати морфологічні дані для спортивного відбору та спортивної орієнтації; прогнозувати морфологічні зміни в організмі спортсмена при фізичних навантаженнях.

3. Програма освітнього компонента

Змістовий модуль I. ОПОРНО-РУХОВИЙ АПАРАТ (СКЕЛЕТНА СИСТЕМА)

Тема 1. Анатомія, як наука і навчальний предмет. Будова клітини. Тканини.

Анатомія, як наука і предмет викладання у вищих закладах освіти фізкультурного профілю. Історія анатомії. Будова клітини. Тканини людського організму.

Тема 2. Кістки тулуба. Грудна клітка, як ціле.

Будова і функції кісток. З'єднання кісток. Будова хребта та хребців. Будова груднини.

Тема 3. Кістки голови. З'єднання кісток голови.

Кістки лицевого відділу черепа. Кістки мозкового відділу черепа. Види з'єднання кісток черепа.

Тема 4. Кістки, суглоби, рухи верхніх кінцівок.

Кістки, суглоби, рухи поясу та вільної верхньої кінцівки.

Тема 5. Кістки, суглоби, рухи нижніх кінцівок.

Кістки, суглоби, рухи поясу та вільної нижньої кінцівки. Склепіння стопи.

Змістовий модуль II. ОПОРНО-РУХОВИЙ АПАРАТ (М'ЯЗОВА СИСТЕМА)

Тема 6. Вступ у міологію. Будова м'яза

Тема 7. М'язи голови і шиї

Тема 8. М'язи тулуба

Діафрагма. Аналіз рухів. Функціональні групи м'язів хребта. М'язи спини. М'язи грудей.

Тема 9. М'язи верхніх кінцівок.

М'язи верхніх кінцівок. Функціональні групи м'язів верхніх кінцівок. Аналіз рухів.

Тема 10. М'язи нижніх кінцівок.

М'язи нижніх кінцівок. Функціональні групи м'язів нижніх кінцівок. Аналіз рухів.

Змістовий модуль III. АНАТОМІЯ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ ТА ОРГАНІВ ЧЕРЕВНОЇ ПОРОЖНИНИ

Тема 11. Будова серцево-судинної системи

Тема 12. Лімфатична система. Органи кровотворення та імуногенезу

Тема 13. Будова дихальної системи

Тема 14. Будова органів травлення

Тема 15. Анатомія сечо-статевої системи.

Тема 16. Будова ендокринних залоз

Змістовий модуль IV. БУДОВА НЕРОВОВОЇ СИСТЕМИ ТА АНАЛІЗАТОРІВ

- Тема 17. Центральна нервова система. Головний і спинний мозок
 Тема 18. Будова периферичної нервової системи. Вегетативна нервова система
 Тема 19. Загальна будова аналізаторів. Будова зорового аналізатора
 Тема 20. Будова слухового і вестибулярного аналізатора
 Тема 21. Будова смакового та нюхового аналізатора
 Тема 22. Шкіра як основний орган тактильної чутливості

Змістовий модуль V. СПОРТИВНА МОРФОЛОГІЯ. ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ЛЮДИНИ

- Тема 23. Спортивна морфологія як наука, методи морфологічних досліджень
 Тема 24. Фізичний розвиток організму спортсмена та методи його оцінювання
 Тема 25. Конституція, пропорції тіла та їх роль в спортивному відборі
 Тема 26. Морфологічні прояви адаптації організму спортсмена до фізичних навантажень
 Тема 27. Генетика в системі розвитку морфологічних ознак спортсмена

4. Структура освітнього компонента

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	Денна форма				
	усього	у тому числі			
		лекції	практ. (семінар*)	самостійна робота	консультації
Змістовий модуль I. ОПОРНО-РУХОВИЙ АПАРАТ (СКЕЛЕТНА СИСТЕМА)					
Тема 1. Анатомія, як наука і навчальний предмет. Будова клітини. Тканини людини	2	2	-	-	-
Тема 2. Кістки тулуба. Грудна клітка, як ціле	7	2	2	3	-
Тема 3. Кістки голови. З'єднання кісток голови	7	2	2	2	1
Тема 4. Кістки, суглоби, рухи верхніх кінцівок	5	2	-	2	1
Тема 5. Кістки, суглоби, рухи нижніх кінцівок	6	2	2	2	-
Здача змістового модуля I (теми 1- 5)	2	-	2	-	-
Разом за змістовим модулем I	29	10	8	9	2
Змістовий модуль II. ОПОРНО-РУХОВИЙ АПАРАТ (М'ЯЗОВА СИСТЕМА)					
Тема 6. Вступ у міологію. Будова м'яза	2	2	-	-	-
Тема 7. М'язи голови і шиї	7	2	2	3	-
Тема 8. М'язи тулуба. Діафрагма. Функціональні групи м'язів хребта	9	2	2	4	1
Тема 9. М'язи верхніх кінцівок	5	2	-	2	1
Тема 10. М'язи нижніх кінцівок	6	2	2	2	-
Здача змістового модуля II (теми 6-10)	2	-	2	-	-
Разом за змістовим модулем II	31	10	8	11	2

Змістовий модуль III. АНАТОМІЯ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ ТА ОРГАНІВ ЧЕРЕВНОЇ ПОРОЖНИНИ					
Тема 11. Будова серцево-судинної системи	8	4	2	2	-
Тема 12. Лімфатична система. Органи кровотворення та імуногенезу	5	2	-	2	1
Тема 13. Будова дихальної системи	6	2	2	2	-
Тема 14. Будова органів травлення	6	2	2	2	-
Тема 15. Анатомія сечостатевої системи	7	2	2	2	1
Тема 16. Будова ендокринних залоз	6	2	2	2	-
Здача змістового модуля III (теми 11-16)	2	-	2	-	-
Разом за змістовим модулем III	40	14	12	12	2
Змістовий модуль IV. БУДОВА НЕРОВОВОЇ СИСТЕМИ ТА АНАЛІЗАТОРІВ					
Тема 17. Центральна нервова система. Головний і спинний мозок.	8	4	2	2	-
Тема 18. Будова периферичної нервової системи. Вегетативна нервова система.	6	2	2	2	-
Тема 19. Загальна будова аналізаторів. Будова зорового аналізатора	7	2	2	2	1
Тема 20. Будова слухового і вестибулярного аналізатора	6	2	2	2	-
Тема 21. Будова смакового та нюхового аналізатора	5	2	-	2	1
Тема 22. Шкіра як основний орган тактильної чутливості	6	2	2	2	-
Здача змістового модуля IV (теми 17-22)	2	-	2	-	-
Разом за змістовим модулем IV	40	14	12	12	2
Змістовий модуль V. СПОРТИВНА МОРФОЛОГІЯ. ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ЛЮДИНИ					
Тема 23. Спортивна морфологія як наука, методи морфологічних досліджень.	5	2	2	1	-
Тема 24. Фізичний розвиток організму спортсмена та методи його оцінювання	9	4	2	2	1
Тема 25. Конституція, пропорції тіла та їх роль в спортивному відборі	9	2	4	2	1
Тема 26. Морфологічні прояви адаптації організму спортсмена до фізичних навантажень	9	4	2	2	1

Тема 27. Генетика в системі розвитку морфологічних ознак спортсмена	6	2	2	2	-
Здача змістового модуля V (теми 23- 27)	2	-	2	-	-
Разом за змістовим модулем V	40	14	14	9	3
Усього годин	180	62	54	53	11

5. Теми семінарських занять

Семінарські роботи робочою програмою не передбачені.

6. Теми практичних занять

№ з/п	№ теми / модуля	Назва теми	К-ть годин
1	2/ I	Кістки тулуба та їх з'єднання. Анатомічна будова грудної клітки	2
2	3/ I	Скелет голови – череп. Вікові особливості кісток черепа. Сполучення кісток черепа	2
3	5/ I	Скелет верхньої та нижньої кінцівки та його сполучення	2
4	1-5 / I	Здача змістового модуля I. <i>МКР</i> (теми 1 – 5)	2
5	7 / II	Будова м'язів голови та шиї	2
6	8 / II	М'язи тулуба. Характеристика функціональних груп м'язів тулуба	2
7	10 / II	Характеристика функціональних груп м'язів верхніх та нижніх кінцівок	2
8	6-10 / II	Здача змістового модуля II. <i>МКР</i> (теми 6 – 10)	2
9	11 / III	Будова серця. Судини малого та великого кола кровообігу	2
10	13/ III	Анатомія повітроносних органів дихальної системи	2
11	14/ III	Анатомія травного каналу	2
12	15/ III	Анатомічні особливості видільної системи людини	2
13	16/ III	Будова ендокринних залоз	2
14	11-16 / III	Здача змістового модуля III. <i>МКР</i> (теми 11 – 16)	2
15	17/ IV	Будова спинного та головного мозку людини	2
16	18/ IV	Будова черепномозкових та спинномозкових нервів	2
17	19/ IV	Анатомічна будова органу зору	2
18	20/ IV	Анатомічна будова органу слуху	2
19	22/ IV	Анатомія органів нюху та смаку. Будова шкіри	2
20	17-22 / IV	Здача змістового модуля III. <i>МКР</i> (теми 17 – 22)	2
21	23 / V	Антропометричні дослідження тіла людини. Складання антропометричної карти.	2
22	24 / V	Соматоскопічні дослідження постави, кісткового скелету, мускулатури, форми ніг. Дослідження стану склепіння стопи людини.	2
23	25 / V	Конституційні особливості організму та їх роль в спортивній практиці.	2
24	25 / V	Антропометричні точки тіла та визначення пропорцій тіла.	2
25	26 / V	Адаптаційні зміни в організмі під впливом фізичних навантажень.	2
26	27 / V	Розв'язування генетичних задач	2

27	23-27 / V	Здача змістового модуля V. МКР (теми 23 – 27)	2
Разом			54

7. Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття навчальною програмою не передбачені.

8. Самостійна робота

N з/п	N модуля	Назва теми	Кількість годин
1	I	З'єднання кісток (скласти структурно-логічну схему)	9
2	II	Динамічна анатомія (скласти презентацію)	11
3	III	Анатомія серцево-судинної, дихальної, травної, видільної, ендокринної системи (на вибір) (скласти структуровані тези доповіді)	12
4	IV	Допоміжні структури зорового аналізатора (скласти ментальну карту)	12
5	V	Морфологічний опис спортсмена (на прикладі власної спортивної спеціалізації) (проект)	9
Разом			53

Критерії оцінювання завдань самостійної роботи (Змістовий модуль 1-2)

Критерії оцінювання	Кількість балів
Відповідність темі	3
Ясність і логіка, структурованість інформації	3
Повнота викладу змісту заявленої теми	3
Стильова єдність презентаційного матеріалу	3
Представлення завдання	3
ВСЬОГО БАЛІВ	15

9. Засоби оцінювання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є: екзамен; стандартизовані тести; презентації результатів виконаних завдань та досліджень; завдання на практичних заняттях із фізіологічними приладами, ментальні карти, тези доповідей, питання-квести згідно теми та ін.

10. Критерії оцінювання

Оцінювання знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою, яка переводиться відповідно у національну шкалу («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та шкалу європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС – А, В, С, D, E, FX, F).

Форми контролю знань студентів:

- поточний;
- модульний;
- підсумковий (залік, екзамен).

Поточний контроль знань студентів протягом одного семестру включає оцінку за роботу на семінарських заняттях, практичну та самостійну роботу.

Модульний контроль знань студентів здійснюється через проведення аудиторних письмових контрольних робіт або комп'ютерного тестування.

Підсумковий контроль знань проводиться у формі заліку (1 семестр) та екзамену (2 семестр) за екзаменаційними білетами, кожен з яких включає три питання (письмово чи усно). Екзаменаційні білети повинні бути затвердженими в установленому порядку.

Екзамен є обов'язковою підсумковою формою контролю, яка дає змогу оцінити системне, а не фрагментарне засвоєння навчального матеріалу і не може бути зведена до рівня поточних форм контролю.

Критерії оцінки знань з освітнього компонента на екзамені

Відповідь на кожне запитання білету потребує повної аналітичної і змістовної відповіді (оцінюється від 0 до 10 балів).

9-10 балів отримують студенти, які повно та ґрунтовно розкрили теоретичне питання, використавши при цьому не лише обов'язкову, а й додаткову літературу.

6-8 балів отримують студенти, які правильно визначили сутність питання, але розкрили його не повністю, допустивши деякі незначні помилки.

4-5 балів отримують студенти, які правильно визначили сутність питання, недостатньо або поверхово розкривши більшість його окремих положень і допустивши при цьому окремі помилки, які частково вплинули на загальне розуміння проблеми.

0-3 балів отримують студенти, які частково та поверхово розкрили лише окремі положення питання і допустили при цьому певні суттєві помилки, котрі значно вплинули на загальне розуміння питання.

1-ий семестр

Змістовий модуль I. ОПОРНО-РУХОВИЙ АПАРАТ (СКЕЛЕТНА СИСТЕМА)					Змістовий модуль II. ОПОРНО-РУХОВИЙ АПАРАТ (М'ЯЗОВА СИСТЕМА)					3
T.2	T.3	T.5	CP	ЗМ	T.7	T.8	T.10	CP	ЗМ	
П	П	П			П	П	П			
5	5	5	5	15	5	5	5	5	15	30
Всього балів:										100

2-ий семестр

Змістовий модуль III. АНАТОМІЯ СЕРЦЕВО-СУДИННОЇ СИСТЕМИ ТА ОРГАНІВ ЧЕРЕВНОЇ ПОРОЖНИНИ						Змістовий модуль IV. БУДОВА НЕРОВОВОЇ СИСТЕМИ ТА АНАЛІЗАТОРІВ							
T.11	T.13	T.14	T.15	T.16	CP	ЗМ	T.17	T.18	T.19	T.20	T.22	CP	ЗМ
П	П	П	П	П			П	П	П	П	П		
2	2	2	2	2	3	10	2	2	2	2	2	3	10

Змістовий модуль V. СПОРТИВНА МОРФОЛОГІЯ. ФІЗИЧНИЙ РОЗВИТОК ЛЮДИНИ								
T.23	T.24	T.25		T.26	T.27	CP	ЗМ	Е
П	П	П	П	П	П			
2	2	2	2	2	2	2	10	30
Всього балів:								100

Умовні позначення: Т.1. – тема 1; П – практичне заняття; CP – самостійна робота студентів; ЗМ – задача модуля, З – залік, Е – екзамен.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для заліку	
90–100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
74–81	C		
64–73	D	задовільно	
60–63	E		
35–59	FX	незадовільно	незараховано з можливістю повторного складання
0–34	F		незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Рекомендована література

1. Гладишев А. А. Анатомія людини: навчальний курс для фізкультурних факультетів. Київ : Медицина, 2013. 300 с.
2. Головацький А. С. Анатомія людини: лабораторний практикум. Київ : Медицина, 2018. 200 с.
3. Гончарук Є. І. Анатомія людини: навчальний курс. Київ : Медицина, 2018. 280 с.
4. Гриньків М. Я., Музика Ф. В., Маєвська С. М., Куцериб Т. М. Навчальний посібник для лабораторних занять з курсу «Анатомія людини». Львів : ЛДУФК, 2012. 90 с.
5. Куцериб Т. М. Анатомія людини: методичні рекомендації для практичних занять. Львів : ЛДУФК, 2017. 120 с.
6. Малий атлас з анатомії : навч. посіб. для студ. вищ. мед. навч. закл. / уклад.: Р. Александрович ; ред. Т. Черниш ; пер. з пол.: Н. Лой [та ін.]. Київ : Медицина, 2011. 136 с.
7. Музика Ф. В., Гриньків М. Я., Куцериб Т. М. Анатомія людини : навч. посіб. Львів : ЛДУФК, 2014. 359 с.
8. Неведомська Є. О. Анатомія людини і спортивна морфологія: навч. посіб. для практичних і самостійних робіт для студ. вищ. навч. закл. / Євгенія Олексіївна Неведомська. – К. : Київськ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2019. 80 с.
9. Павлюк Н. Л. Практикум з анатомії людини : навч. посіб. / Н. Л. Павлюк. Київ : Медицина, 2015. 214 с.
10. Робочий зошит для практичних занять з курсу «Анатомія людини» / Укладач : О. Ю. Раковець. Луцьк : Зоря-плюс, 2022. 38 с.
11. Сидоренко П. І. Анатомія та фізіологія людини : підруч. для студ. вищ. мед. навч. закл. / П. І. Сидоренко, Г. О. Бондаренко, С. О. Куц. 5-те вид., випр. Київ : Медицина, 2015. 200 с.
12. Спортивна морфологія : методичні вказівки : для студентів спеціальності 017 «Фізична культура і спорт» освітнього рівня бакалавр / Київ. нац. ун-т буд-ва і архіт. ; укладачі О. І. Колядич, Т. І. Шлапак. - Київ : КНУБА : Талком, 2021. 26 с.
13. Судзіловський Ф. В. Анатомія людини: навчальний посібник. Київ : Медицина, 2016. 280 с.

Допоміжна

1. Коптев М. М. Анатомія людини: практичні завдання. Київ : Медицина, 2019. 180 с.
2. Кравченко О. В. Анатомія людини: посібник для самостійної роботи студентів. Київ : Медицина, 2022. 200 с.
3. Міжнародна анатомічна термінологія (латинські, українські, російські та англійські

- еквіваленти) : навч. посіб. / В. Г. Черкасов, І. І. Бобрик, Ю. Й. Гумінський, О. І. Ковальчук ; за ред. В. Г. Черкасова. Вінниця : Нова книга, 2010. 392 с.
4. Никитюк Б. А. Анатомія людини: основи морфології. Київ : Медицина, 2012. 310 с.
 5. Пронія О. М. Анатомія людини: робочий зошит для студентів. Київ : Медицина, 2020. 150 с.
 6. Путц Р., Пабст Р. (ред.). Атлас анатомії людини. Том 1–2. Київ : ВСВ «Медицина», 2018.
 7. Сапін М. Р. Анатомія людини: органи чуття. Київ : Медицина, 2015. 190 с.
 8. Чернокульський С. Т. Анатомія внутрішніх органів (спланхнологія) : навч. посіб. Львів : ЛНМУ, 2012. 198 с.
 9. Чернокульський С. Т. Анатомія кісток та їх з'єднань : навч. посіб. Львів : ЛНМУ, 2011. 210 с.
 10. Шевченко І. П. Анатомія людини: методичні матеріали для практичних занять. Київ : Медицина, 2011. 160 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.ultranet.com/~jkimball/BiologyPages/>-J. Kimball's BiologyPages: Онлайновий біологічний словник;
2. <http://www.medtropolis.com/VBody.asp> (англ.) - Virtual Body;
3. <http://www.loni.ucla.edu/SVG/animation/anatomy/index.html> (англ.). Анімації та моделі з фізіології нервової системи;
4. <https://www.biodigital.com/> - D-моделі органів, систем, вікових змін
5. <https://www.visiblebody.com/> - Анатомічні моделі з поясненнями
6. <https://www.kenhub.com/> - Відео та інтерактивні тести з анатомії